

Kap 38 : Arvprins, författare & familjefar (II) (1857-1872).

Oscar & hans fru Sophia av Nassau flyttade hösten 1857 in i Arvfurstens palats vid Gustaf Adolfs torg. Hans bror Karl – prinsregent sedan den 25 september 1857 – var inte särskilt angelägen om att ge Oscar en plats i rampljuset varför han hade gott om tid att odla sina litterära & vetenskapliga intressen. Han lämnade in ett anonymt bidrag till akademins årliga pristävling, en diktcykel om bortglömda sjöslag, som vid en högtidlighet den 20 december 1857 belönades med ett 2:a-pris. Denna inleddes med vad som förefaller Oscars mest bekanta dikt ”Östersjön”. (”Du blånande hav, som mång tusende år...”) Vid en middag dagen därpå tackade Oscar för priset:

Böljornas sång mot skeppsidan och skären hafva utgjort min ungdoms skönaste musik. Min ungdoms käraste studium var det af de vördade och ärorika minnen, hvilka stråla från Sveas himmel. Jag har velat lägga äfven min ringa skärf på fosterlandets altare, då jag vågat stämma min lyras svaga strängar till de sånger om Svenska flottans minnen, hvilka till vunnit mig en hedrande uppmärksamhet från Svenska akademiens sida, som jag knappast vågat hoppas, att de skulle anses förtjäna. Emottagen därför, mina herrar, mitt hjärtas okonstlade, men djupt kända tacksamhet.¹

Oscars talekonst – ett retoriskt maskineri – väckte i början beundran men senare i livet löje. Jag är därför sparsam med citaten. Oscar ägnade sig också åt svensk krigshistoria (1859-65), översättningar, ”Cid” av von Herder (1859) & ”Torquato Tasso” av Goethe (1861), dikter, lyrik, ”stämningsstycken”, noveller & essäer i blandade ämnen. Fram till 1907 sex band.² Över 200 av hans tal är publicerade. Inget av detta har dock överlevt tidens tand. Cirka 1890 var det dags för självprovning:

Det verkligt goda talet är såsom ett fartyg, lastadt omsorgsfullt och med varor af värde. Det håller ut i storm och på höga vågor; det styr säker kurs mot förutsatt mål; det hinner fram med folk och gods och betingar god frakt. Må man aldrig låta sig lockas att offra innehållets gedigenhet för ett pråligt ordsvalls ytliga och ögonblickliga triumf. Den skänker ingen varaktig seger.³

När Karl 1859 blev kung & Oscar kronprins vikarierade han för brodern under dennes resor. Även Oscar reste mycket för att lära känna Sverige-Norge och dess befolkning. Oscar blev dock bara svensk kronprins, ej norsk. Det skall ha berott på norrmännens tolkning av sin grundlag. Förmodligen ansåg de arvsföljden vara oklar så länge drottning Lovisa var i fertil ålder. I Norge var Oscar enbart t f tronföljare. Rent praktiskt innebar det han ej blev norsk vicekung. Försök gjordes 1862 & 1866 att ändra i norska grundlagen men det lyckades ej. Befolkningen var i alla fall nyfiken på sin svenska kronprins och det var stor uppståndelse vart han begav sig. Första resan var 1858 till Öland. Andra resan var 1859 till Gotland. 1860 genomförde han en tredje mycket strapatsrik norsk resa genom norska Jotunheimen. Det förekom spekulationer om att dessa resor var ett sätt att undergräva broderns popularitet ute i landet. I så fall misslyckades Oscar kapitalt. Karls utåtriktade stil uppskattades betydligt mer än Oscars skrivbordsverksamhet. Oscar reste också mycket i utlandet tillsammans med hustru & barn till bad- & kurorter och för representation. Han var vid 32 års ålder fortfarande i tillräckligt god kondition för att den 23 mars i Nizza hejda en vagn skenande hästar från att köra ned för ett stup för vilket han av Napoleon III belönades med den franska

¹ Hasselgren 1908: ss. 94-95.

² Almquist 1908.

³ Linck 1897: s. 113. [Ur Oscars anteckningsbok, omkring 1890.]

räddningsmedaljen. Oscar satte senare i livet stort värde på denna eftersom den var så ärligt förtjänad. Han var inte särskilt road av jakt – han var en usel skytt – men 1863 lyckades han faktiskt fälla en stenbock med fyra skott under en mycket ansträngande gemsjakt i Alperna.⁴ Vistelsen i Nizza påstås ha varit för att ge hustrun tillfälle att vila upp sig, men gav honom även tillfälle att träffa Italiens nyutnämnde kung Victor Emanuel & studera franska flottan, som efter amerikanskt mönster höll på att ersätta sina linjeskepp med pansarfartyg.

1861 deltog Oscar i Karls diplomatiska resa till England där denne försökte få stöd för sin danska politik. 1863 deltog han i furstemötet på Bäckaskog där Karl & Fredrik VII lovade stå varandra bi i händelse av krig. Efter mötet reste han runt med familjen flera månader i Centraleuropa. Därpå utbröt Dansk-Tyska kriget. Oscar fick våren 1864 befälet över en Svensk-Norsk eskader som var satt i beredskap i händelse av en tysk invasion. Behovet inställde sig dock inte & den upplöstes redan i juni.

*

Oscar var under kronprinstiden aktiv i en mängd föreningar & kommittéer. Även om han av brodern hindrades från att spela en politisk roll gjorde blotta mängden av hans engagemang att han var i publikens öga. Jag radar hans aktiviteter:

- Oscar vikarierade som regent men saknade insyn. Han försökte informera sig om ärendena under konseljerna vilket ledde till friktioner och kritik för ett tidsödande detaljtjat. Han fortsatte med sina anonyma inlägg i pressdebatten. Ämnena varierade mellan försvar av Bernadottedynastin och rena trivialiteter. Inläggen skedde genom bulvaner som hade instruktionen att fortsätta till dess motståndaren gav upp. Han undvek dock helt att ta ställning i representationsfrågan.
- Oscars militära karriär fortsatte. 1857 utnämndes han till chef för livgardesbrigaden, 1858 till vice amiral & generallöjtnant och 1859 till förste adjutant i kungens stab. 1860 satt han ordförande i exercisreglementeskommittén & 1863 i kommittén för huvudstadens befästade. 1858-1866 var han inspektör av flottans övningsläger, 1866-1872 inspektör av militärläroverken, 1865-1872 ordförande i militärsällskapet där han höll föredrag i krigsvetenskapliga ämnen & ?? ledamot av örlogsmannasällskapet i Karlskrona. 1860 ledde han den svensk-norska eskader som transporterade Karl till kröningen i Trondheim, 1861 en svensk-norsk övningseskader & 1864 en svensk-norsk beredskapseskader i händelse av en tysk invasion. Oscars ideal var att genom en slagkraftig högsjöflotta ta striden till fienden. När sjöförsvaret 1866 klövs i flottan & skärgårdsartilleriet markerade han sitt missnöje genom att avgå från posten som inspektör för flottans övningsläger.
- 1865-1872 var han ordförande i Svenska Röda Korsets verkställande utskott (eller Föreningen för frivillig vård af sårade och sjuke i fält, som den då kallades). Vid SRK:s första sammanträde den 24 maj 1865 lät det:

Blott svärmaren kan drömma om en evig fred, förrän lidelsernas eld i de dödliga hjärtan har slocknat; ty så länge hat och afund ännu äga makt att söndra människornas sinnen, väcka split emellan enskilda och emellan släkter, så länge säger ju det sunda förnuftet, att likartade känslor äfven skola kunna söndra stater och folk och ställa dem i harnesk emot hvarandra, mana dem till

⁴ Oscar, kronprins. [Om gemsjakt i Alperna.] Svenska jägareförbundets nya tidskrift, årg 2, 1864, s 158-164.

strider på lif och död. Böra därför våra hjärtan liknöjdt kallna, våra händer vanmäktigt sjunka? Nej. en sådan feg tanke får ej uppstå hos oss, ett sådant hyende under likgiltigheten få vi ej lägga. Vår plikt är lika stor, om också vår makt synes begränsad, våra krafter ringa. Vi måste lindra där vi ej förmå att hindra, hjälpa där vi ej förmå att helt och hållet afvända. I sanning, det är känslan häraf som från skilda håll församlat oss här på detta rum: det är hon som manat oss till stiftandet af denna förening.⁵

Under Fransk-Tyska kriget bidrog föreningen genom insamlingar av förbandsmateriel m m till vården av de sårade. Det finns uppgifter om att Oscar var pacifist, men det måste vara baserat på ett missförstånd.

Samtidigt bildades Norska röda korset (NRK) som en fristående organisation.⁶

- Oscar var mycket aktiv i akademierna & liknande sällskap: (Heders)ledamot av vetenskaps-, vitterhets-, historie- & antikvitetsakademien, akademien för de fria konsterna, krigsvetenskapsakademien & musikaliska akademien. I sina tal på konstakademien propagerade han inte oväntat för nordiska konstverk som Molins Bältesspannaren (två brottande mansfigurer). Efter brodern Gustafs död 1852 utnämndes han till preses av vetenskaps societeten i Uppsala & 1858-1860 ansvarade han för den fortsatta utgivningen av »*Arkiv till upplysning om svenska krigens och krigsinrättningarnas historia*». Inom vitterhetsakademien publicerade han 1859-1865 sitt mest ambitiösa arbete, om undsättningen av Svenska Pommern 1711-1713. Den 29 maj 1868 promoverades han till juris hedersdoktor vid Lunds universitet. Fram till 1900 blev han även hedersdoktor vid universiteten i Bologna, Leiden, München, Oxford, Wien & Cambridge.
- Oscar deltog även i konferenser: naturvetenskap (1863) & nationalekonomer (1867). Framförallt intresserade honom den geografiska forskningen. Från 1861 stödde han Sverige-Norges polarexpeditioner till Spetsbergen & Grönland och Sven Hedins Asien-expeditioner. Faktiskt bär en del av Spetsbergen Oscars namn.⁷
- Det som lät mest tala om sig var hans engagemang i musikaliska akademien. Inom denna pågick vid tillfället en kamp mellan professionella konstnärer som livnärde sig på sitt yrke och ekonomiskt oberoende amatörer. Oscar valdes 1864-1872 till akademiens preses i ett försök att bilägga tvisten vilket han faktiskt tycks ha lyckats med. Han reformerade även akademiens musikundervisning efter modell av Pariskonservatoriet & arbetade för en kvalitetshöjning av kyrkomusiken. I sina tal förespråkade han en fosterländsk tonkonst baserad på svensk folkmusik.⁸
- Oscars förmodligen största insats var för näringslivet. Han öppnade utställningar och satt i organisationskommittéer för konst-, hantverks-, lantbruks- & industriutställningar i Sverige & utomlands: Karlstad (1862), London (1862), Stockholm (1866) & Paris (1867). I Paris vistades han två månader. Förutom att övervaka utställningen gjorde han studiebesök på det nystartade "Franska Röda Korset", och på Paris musikkonservatorium.

⁵ Hasselgren 1908: ss. 145-146.

⁶ Saeter 1965: s. 4.

⁷ Nathorst 1907.

⁸ Morales 1939; Danell 1948.

- Som tidigare påpekats var Oscar en god dansör och deltog i mån av tid på alla de slotts-, Amaranter- & Innocensbaler som gavs i huvudstaden. Han gav också egna baler, musiksoaréer & middagar. 1864 köpte han en egendom i Skåne som döptes till Sofiero och tjänade som sommarbostad. Denna byggdes om & till i flera omgångar och stod inte klar förrän 1876.

Oscars breda intressen kom senare under kungatiden väl till pass. Han hade ett välförtjänt rykte om att känna alla & kunna allt.

1858 & 1861 gjordes försök att utnämna Oscar till en av de 18 i svenska akademien. De påstås ha strandat på broderns avundsjuka.⁹ Vid Karls trontillträde den 8 juli 1859 försökte Oscar även bli vald till Karls efterträdare som universitetskansler. Det fanns ett visst stöd för honom personligen, men kandidaturen avvisades på konstitutionella grunder – han fick som medlem av kungahuset inte inneha ett civilt ämbete. Karls protester mot valberedningens beslut – att ämbetet eftersom det var obetalt inte var civilt utan kungligt – hjälpte inte.¹⁰

*

Eftersom Oscar både i slottsskolan och på universitetet undervisats av filosofen C J Boström antas han ha påverkats av dennes idealistiska Platoninspirerade filosofi. Den värld vi levde i var bara en blek avspeglning av idealvärlden. Följande stycke från 1871 brukar citeras som bevis:

Själfa vilden lyssnar tjusad till tonernas röster, ehuru han ej förmår fatta dem, och på den bildade människans lif utöfvar tonkonsten ett mäktigt inflytande. Barnet inslumrar vid sin moders vaggsång från sin lyckliga lilla värld till ännu lyckligare drömmar. Yngling och ungmö finna uti tondikt och sång de skönaste uttryck för dessa första lågor på hjärtats hård, vid hvilkas outsägligt ljufva minne det under lefvnadens strider och vedermödor sargade människohjärtat ännu klappar af hänförelse och saknad. Vid fältmusikens friska ljud går krigaren fram emot dödens skurar med mera högburet hufvud, mera blottadt bröst, mera okufligt mod. Templets förlåt remnar och dess hvalf dela sig, när på tonernas Jakobsstege lofsång och bön stiga upp mot himlen. Monarken, statsmannen, krigaren, odlaren, världsdamen och tjänstekvinnan, millionären och tiggaren, *alla* förena sig att i andaktens ackord prisa och tillbedja *Honom*, som är Skaparen, Försonaren, Fullbordaren. Och ändtligen - när tröttad vandrare går till ro, då följa tonerna honom ännu på den sista färden, till afsked bjudande, när stoftet nedsänkes i griftens djup, medan anden frigjord får svinga sig upp och lyssna till sfärernas harmoni.¹¹

Med den inställningen fanns det ingen anledning för honom att uppskatta senare tiders naturalism och det gjorde han inte heller. Oscar & de kungliga akademierna kämpade emot tidens ”onda och förstörande krafter” så gott det gick. Mest känd av ”Oscars män” har blivit Svenska akademiens ständige sekreterare Carl David Wirsén (1842-1912; sekreterare 1883-1912). Detta ska inte uppfattas som att Oscar var reaktionär, bonderomantiker eller ens

⁹ Michanek 1979: ss. 70-71.

¹⁰ Frängsmyr 2005: ss. 109-110.

¹¹ Linck 1897: s. 113-114. [Ur kronprins Oscar festtal i Arvfurstens palats den 2 december 1871 efter musikaliska akademiens sekularfest.]

konservativ. Han tycks mig som en realpolitiker av Bismarcksnitt som agerade i skydd av sin kungliga image. I allt utom konsten – författningsdiskussionerna, industri- & socialpolitiken, natur- & militärvetenskaperna – befann Oscar sig frivilligt eller ofrivilligt i utvecklingens framkant.

Fransk-tyska kriget kom inte direkt som chock för Oscar, men han hade trott att fransmännen skulle klara sig bättre. 1871 var han i London där han träffade både den störtade Napoleon III & den tyske kronprinsen Wilhelm (II). Napoleon var svårt sjuk & skyllde sina motgångar på militärerna & på folkopinionen – denna hade av pressen hetsats till att stödja krigsäventyret. Det är oklart om Oscar kände till Marx men han gjorde ett studiebesök i Londonslummen – gick runt i East End med ett diskret följe av tre civilklädda poliser & hoppades att något dylikt – “en afgrund af samhällshat och samhällsupplösning” – inte skulle drabba Sverige.¹²

¹² Steckzén 1959: ss. 262-276.